

Q. B. V.
GYNAECEVM ILLVSTRE,
PVRIORI, LVTHERI AETATE, DOCTRINAE
DEDITVM,
APERIT, VNAQVE
SVMME REVERENDVM ET MAGNIFICVM AN-
TISTITEM,
PROCERES, PATRONOS PATRESQVE
VTRIVSQUE ORDINIS,
ET QVOSVIS LITERARVM SCHOLAEQVE FAV-
TORES,
HONORE SVO AC MERITIS VENERABILES,
OMNIQVE STVDIO COLENDOS,
AD AVDIENDAS
FVTVRO, HVIVS A.N.C.A. clō Is cc xxxviii, TEMPORE,
IUVENVM, QVI OPTIMAE NOTAE SVNT,
INQVE STVDIIS ALIQVID LAVDE DIGNVM FA-
CIVNT,
ORATIONES MEMORITER RECITANDAS,
VERECVNDE, AC PRECIBVS DECENTIBVS
ADIVNCTIS, INVITAT
M. SAMVEL MOLLERVS, G.P.R.

FREIBERGAE,
Literis CHRISTOPHORI MATTHAEI

Non viros tantum rerum bene gestarum gloria insignes, sed matronas etiam, vita honeste ac laudabiliter acta, memorabiles, publico esse praeconio cohonestandas, jure optimo gentes, ingenii cultioris, omnes iam olim decreverunt. Utrunque enim honor virtuti suus constare debet ac dignitas: veluti autem sexus iste elegantior quasdam sibi, quasi proprias perpetuasque laudes, obtinet: ita si in aliis iisque honestissimis actionibus recte versetur, haec etiam ejusdem decora non minus conspicienda & commendanda sunt. Ipse, cujus auspicii sacrarum literarum, tam prodita, quam servata sunt oracula, sacrosanctus Spiritus, si non tot mulierum, quot virorum exempla nobis sitit, tamen & istarum subinde mentionem facere dignatus est, & quando fecit, raro medioeres istas, plerumque autem eximias, vel vitii, vel virtutibus fuisse videatur. Landamus in viris plerumque constantiam, fortitudinem, gravitatem, prudentiam, in mulieribus modestiam, castitatem, frugalitatem, in utrisque felicem omnium honesti mixturam, praecipue innocentiam, sanctitatem, sincerumque illud Deum pie castaeque colendi studium. Quod vero si unquam, tunc praecipue cognitum atque perspectum est, quando, aetatibus superioribus, melior nostra, quae oppressa jacebat, luci ac nitore suo restituenda religio, proque eadem omni contentione ac molitione nitendum erat. Proditam in omnem memoriam, sanctaeque custodia virorum, quorum laudabili cura ista efficiebantur, sunt nomina, neque ulla tam ingrata erit posteritas, quae ista oblivione obscurari patiatur: sed & Heroinarum, quae tempore isto, ubi spes quidem salutis evidentius offerebatur, sed longe etiam majora, quibus ab eadem, territae mentes, amoveri possent, pericula objiciebantur, egregiam constantiam ac virtutem probarunt, operae pretium erit recordari. Veluti autem ipsa agendi fiducia, timore quodam obiecto, interdum languet, interdum vero melioribus signis ac certioribus argumentis erecta, altius assurgit; ita & tunc res gesta est, cum, quae summa recte dicitur, conscientiae libertas, non saltem offensa, sed & in medio, non tamen sine discrimine ac labore obtinenda, posita esset. Alii enim securi haeserunt, ac desides, alii, obstinati, arma obverterunt, alii, quasi in accipiti causa, anxii, verum hoc, quod maxime volebant, acciperent dubitare, alii sumtis animis, veritate convicti, nihilque porro ambigentes, uni se Deo permisissent, steteruntque imperterriti. Fuerunt his animis affecti viri, fuerunt etiam mulieres: ac istis quidem honori merito vertitur, quod, more sibi debito, egerunt masculae, his vero, quae natura sunt meticulosae, venia equidem datur, si nonnunquam egerint timidius, plus vero laudis etiam tribuendum est, ubi ipsae, a se quasi superatae, in tantis contentionibus, vel pares istis essent, vel quoque superiores. Vix ita de Lutero quicquam, nisi pia ejus voluntas, innotuerat: qui vero, nondum protervum illum ac temerarium nundinatorem, Tezeliium, aggressus, cum Dresdae concionatus esset, Barbaram Salanam, gynaecei princeps, monitis & exemplis rectissimis magistram, ita movit excitavitque, ut ipsa, Georgio Duce vel indignante, solatia, quae inde accepisset, solidiora, multum & praedicaret, & iisdem confisa, quasi in Ecclesiae purioris primitiis, placidissime moreretur. Seckend. H. L. L. I. Sect. 8, § 8. p. 23. Omnium princeps esse poterat Maria, Hungariae Regina, Caroli V. germana, eique plus, quam amore sororio conjuncta, si, quae primo obtinuerat, retinuisse bona, nec eam, quam feliciter induerat, mentem immutasset. Sacras ipsa, praeter morem aliarum, amabat literas, eaque auditis oratoribus sacris, non volebat modo ac revolvebat, sed etiam istas, si vel venationibus intenta esset, tamen ad manum habebat semper, pietatem inde suam confirmatura. Continuavit ea laudabile hoc institutum, cum Caesar, in comitiis Augustanis, concio-

concionatoribus, edicto rigidiorē, silentium imposuisset, imo & ipsum, ut ne a sacrificulis se, quod quidem marito Ludovico æque ac Ferdinando Fratri evenisset, circumveniri pateretur, amice monuit. Quam ob causam ab nostratibus ea mulier dicitur vere heroico spiritu, præcipua pietate & modestia, quæ studeat placare fratrem, sed timide illud ac verecunde facere cogatur. An vero pari simplicitate res ab ea deinde acta sit, quando Electorem ipsa, Johannem Fridericum, Belgis nunc præfecta, satis blande invitavit, dubitant quidam; quippe, & hic, aliquid subesse monstri suspicatus, egit cunctantius, atque ista, causa meliore missa, ad mores antiquos rediisse, haud temere dicitur. Vid. T. V. Altenb. Lutheri, p. 305. Freibergæ, cum paucioribus hujus Doctoris divinius opera & scripta innotuissent, ea tamen, cupidissime sibi comparata legerunt Hanna Draschwitzia, Milia Olonizia, & Ursula Feilitzschia, virgines & natalibus, & virtutum omnium splendore nobilissimæ; quæ quidem, ob factum hoc ex aula Principis, quasi ea essent indignæ familia, ejectæ sunt. Quoniam vero nullo suo merito & culpa, sed pietatis causa hæc probra passæ erant, id, quod crimini vertebatur, gloriæ illis fuit, nominibus his non perituris unquam literarum monumentis merito conscriptis. Aliæ, meliora item doctæ, tenebrasque exorsæ suas, ad eandem lucem, non sine periculo adspirarunt, quæ etiam inspecta & accepta, id satis habuerunt, iniqua aliorum de se judicia nihil moratæ. Sic anno a nato Servatore 1523, ipsa resurrectionis dominicæ vigilia, novem, imo duodecim virgines devotæ, cœnobio, ad Grimman Nimpscheni, claris omnes nobilissimisque parentibus ortæ, in quibus Schenbergiæ & Grosiæ maxime notantur, ut liberæ Deo fervirent, egressæ sunt. Non multo post e Sornicensi monasterio, una, eandem ob causam, Catharina Witscher, Hedwigis a Leutsch, Mechtildis & Hagne ab Heiniz, & Catharina Honsbergia, itemque ex Peurwicensi, ad Weissenfelsam, aliæ, aliæ ex Wiederstetensi, ditionis Mansfeldicæ, aliæque ex Cizensi, exiverunt. Vid. Langii Chronic. & Georgii Spalantini Annales. Quod, quasi disciplinæ impatientes, hoc illæ fecissent, a nonnullis objectum est: sed quando suam æque ad aliorum causam fortiter adeo ac strenue egit Dux Monstherbergenis, Ursula, simul cum Dorothea Tannebergia, Freibergensi, & Margaretha Volckmaria, Lipsiensis, ex monasterio, quod hic S. Mariæ Magdalene dicatum erat, ac Pœnitentium nominabatur, bene clauso & custodito, non sine ratione egressa, pro omnibus istis ea satis accurate respondit, argumentisque maxime idoneis, recte ergastula ista ab singulis dirupta esse, evicit. Qualia ista essent, Seckendorffius illustris, in Comment. de Lutheran, L. H. Sect. 13. §. 42. p. 123. olim, & nuper modo, in Historia sacra Freibergensi, maxime reverendus Wiltschius noster, tam accurate, tamque eleganter exposuerunt, ut satis omnia, hæc volentibus, patere possint. Fuit in numero feminarum tam piarum Olympia Fulvia Morata, Ferrariensis, forma muliere præstantium, ingenioque humano major, quæ etiam cum solum Christum peccatore concepisset, mundum penitus sprevit, quod ipsius Epitaphium, anno 1555. Heidelbergæ extinctæ, id memorante Adamo, in Vit. Philosoph. p. 77, positum indicat. Ipsam huc referre liceat Renatam, Ludovici XII. Regis Galliarum filiam, Herculisque, Ducis Ferrariæ uxorem, quæ cum omnes fere linguas, ac eruditorum disciplinas percepisset, animum cum primis ad religionis capita primaria convertit, Lutherumque ita satis sibi fecisse tam candide professæ est, ut etiam, si Deo ita visum foret, pro doctrinæ ejus, quæ nixa esset, veritate, se morituram, affirmaret. Fortius hæc dicta, quam facta esse Seckend, H. L. L. II. §. 42. p. 122. tradidit: meliora Buddeus alique statuunt. Plura vero, quam ista, Argula ausa est, prognata ex illustri, in Bavaria, Stauffiorum familia, nuptiis ac affinitate Grumbachia innexa, quæ, in Franconia olim præpotens, postea extincta est. Hæc cum primis lucem, temporibus istis coortam, venerat & amplexa, animo toleravit exquisitimo, parentibus, sibi, ac marito, bona fuisse ademta, quæ alii maximi faciunt: ac de his, quæ per Lutherum restituta essent, in sinu gavisæ, nihil fecit reliqui, quod ad ista tuenda

ac retinenda facere posset. Hinc etiam libris, eum in finem scriptis editisque, innotuit; imo, si opus esset, & ipsa, in arenam descendens, argumentis utrinque collatis, pro causa meliore, disputando concerratura erat, hoc interferens, & Christum cum Maria Magdalena, cumque muliercula Samaritana, colloqui, & Hieronymum, ad feminas pias dare literas, non fuisse dedignatos. Prodierunt autem illius primo Adhortationes Christianæ ad Fridericum, Saxonix Electorem, quem, ut in confessione veritatis strenue & alacriter pergerat, utque spem salutis, propius admotam, apprehendat, nec furores adversariorum, quorum, ad Lapidem Christum, frangendus esset impetus, moretur, rationibus in medium allatis, incitat. Hinc & ad Johannem Palatinum scripsit, eique egit gratias, quod mensæ ipsius, cum quibusdam proceribus, Regimento adscriptis, esset adhibita, quemque, quod sacram scripturam intentius legere coepisset, dignis ornat laudibus. Porro ad Ducem Bavaros, ac Ingolstadienses, pro Arsatio Seehofero, male ab ipsis, propter religionem, habito, coque, ut vana & irrita, quæ ante scripserat, pronunciaret, terroribus illatis, compulso, deprecatur. Inde Adamum Doeringium, ducatus Neoburgici Locumtenentem, per literas allocuta est, tam pie, tam constanter, tamque confidenter, ut hanc ipsi fidem confirmaret, nunquam se mentem suam esse immutaturam, nunquam ab religione, qua se Christo ad sacro sanctum baptismi fontem obligasset, discessuram, nunquam etiam passuram, ut in contrariam aliquando partem inclinetur. Non se Lutheri verbis, sed Dei O. M. oraculis niti, ait: quare, si vel iste, ab ea, quam concepisset non temere, sententia, quod nec velit, nec metuat, amoveatur, se tamen, ne latum quidem inde unguem esse discessuram. Isti autem tanto Chorago, quo nemo Germanice scripsisset melius, pro opera in vertendis Bibliis egregie præstita, remunerationem Dei largissimam precatur. Vid. Seckend. H. L. L. I. §. 126, n. 7. L. II. §. 42 n. II. & Scholii, seu supplementa, n. LXXIV. Laude pari tollendæ Catharina Zellia, Anna Askera, Margaretha Northusia, Maria Heringia, Angela Hagenia, quæ omnibus, tam virginalibus, quam matronalibus ornamentis nobilissimæ, in asserenda æque divina veritate, ac confutandis adversariis, multum valuere. Arnold. H. E. T. II. L. XVI, c. 5. Spangenberg. Spec. Illustr. L. XIII. c. 6. Multum in recessu habuit Elisabethæ, natæ Brandenburgicæ virtus, quæ cum maritus ipsius, Ericus I. Brunsvicensis, antiquos, qui nimis inoleverant seni mores mittere noller, pacem his tamen, qui meliora statuebant & sequebantur, eodem connivente, impetravit, ipsoque mortuo, per Antonium Corvinum, id, quod bene meditata erat, effecit liberius. Memorabilis præterea pietas est Catharinæ Schwarzburgicæ, & Barbaræ Mansfeldicæ, quæ exules, tot injurias in causâ divinioris passos, invitarunt, liberali hospitio exceperunt, opibus suis sustentarunt, bene tectos custodiverunt, ac, licet inde non contumeliæ modo, ac damna, sed & potentiorum inimicitix essent susceptæ, demum non contemnendo viatico instructos dimiserunt. Ibid. p. 423. Sed ad Triumviras, quas ita honoris gratia nomino, accedere, ab his, liceat: quodque istarum, præ ceteris, in Deo sic colendo ac observando, studia eluxerunt, tanti etiam exempli monumenta ab Historicis omnibus, penitus irruenda, fuerunt exposita. Sunt istæ Isabella Danica, Elisabetha Brandenburgica, & Catharina Saxonica. Primo loco ISABELLAM allego, Christiani, vel Christierni II, Daniæ Regis, uxorem Philippi I. Auftriaci, Hispaniarum Regis, filiam, fratrumque per quasvis orbis terrarum partes opibus ac armis potentissimorum, Caroli & Ferdinandi, fororem, pietate insignem, atque ob illud prope neglectam. Suspecta iam istius marito, Christiano, Arcimboldi facta erat nundinatio, qui, cum in Danis ac Svecis, Maimburgo rationes ineunte, plus, quam decies centena florenorum millia, secundum autem Varillastum, viginti ducatorum millia, congestisset, hanc iste pecuniam non repetiit modo, sed quoque sibi vindicavit. Vid. Seckend. H. L. L. I. Sect. 57 §. 49. p. 265, & 268. ubi etiam de ipsa ejusdem pecuniæ summa iudicia conferuntur.

Animum

Animum igitur suum cum semel ille intendisset, doctrinæ melioris causa, Martinus quidam, Witteberga, ipso id volente ac iubente, anno 1522, Hafniam accitus est, qui, in æde D. Nicolai, doctrinam saniozem, publice concionando, cupientibus tradidit, quam quidem regiam una familiam, jam tum, quantum per turbas ea tempestate ibi natas, fieri poterat, percepisse, nullum est dubium. v. l. c. Ex his itaque initiis, fundamentisque bene tunc positis, ea quoque Regiæ ipsius placidissimæ multum crevit fiducia, quæ omnem deinde adversam ejus fortunam tantopere solata est, ut satis ea haberet, rebus opibusque omnibus perditis, verbum, ac bona inde parva, retinuisse. Altero enim post anno Christianus, exul, e regnis suis, cum uxore ac liberis, pulsus, XIII navium classe instructus, fugavit in Brabantiam: sed & hic necessario, quod speraverat, auxilio destitutus, ad Electorem Brandenburgicum id quaesiturus venit. Venit etiam Isabella, & hinc, salutato Friderico III, Electore Saxone, eoque sanguine proxime conjuncto, cum omnia utrinque humanitatis officia essent præstita, ipse Lutherus, Schweinitii & Wittebergæ tanto cum successu auditus est, ut simplici fide Rex profiteretur: nunquam se Evangelium sic percepisse; ejus se fore perpetuo memorem, omniaque propter illud toleraturum: & quando Christus pro se indigno etiam mortem crucis subisset, se non invitum pallium quoque relicturum, tunicam auferenti. Vid. Spalartini Annales. Ita vero ad omnes agnatos æque ac affines, in quibus aliquid spei esse poterat, itum est: & cum plerique meliorem his fortunam esse cuperent exulibus, nemo tamen, qui sollicitabatur, hanc aleam, ipsorum agendo causam, periculi plenissimam, experiri ausus est. Atque ea quando acta sunt, ipsa Isabella, plurimos Lutheri libros, ab Alberto, Borussiae Duce, sibi missos acceperat, ex quibus in dies magis confirmata, istam profiteri palam haud tædedit, quæ clam antea, & pectore suo reposita, crederat. Quæ igitur cum Ferdinandus, Frater, rescivisset, tanto fervore excanduit, ut se male diceret forem suam mari submersam, quam cum Luthero Wittebergæ locutari esse. Seckend. H. L. L. I. Sect. 56. §. 147. p. 261. Nihil fecius ea ad comitia Norimbergensia, spe erecta meliori, quo propius suis necessitudinibus frueretur, accessit, sed, mentibus sic abalienatis, eventus operatis minus respondit. Ipsa enim, quibus nata Parentibus, & cui nupta esset marito, secum reputans, non aliorum, sed suis legibus usura, in arce, more suo sacra fecit, sacramentoque ipso, ad Christi instituta, perfuncta est. Quod factum & tunc fratrem adeo offendit, ut coram ille, eam forem esse suam se potius nolle, profiteretur. Ad hæc, qua erat constantia & pietate, respondebat: se eadem, qua ipse, parente, editam, meliore fortuna dignam videri, velle se tamen Dei adhærere verbo, eique uni, absque ullius hominis respectu. In aliis, quæ fratri essent placita, parturam; quod si autem se pro sorore habere noller, id esse passuram. Vid. Aur. cit. p. 289. Hinc de sua pariter, ac mariti calamitate atque ærumnis, tam prudenter, & tam exquisite verba fecit apud Proceres, ut omnes ad causam ipsius conversi, satis adeo sinistris illacrymarent. Haud mirum esse possit, si venerint, quæ futura ex tot conspirantibus malis conjici poterant. Tot enim insulibus honore ipsius atque animo petitis, & tantum non fractis, qui corpus durare poterat, quod affectum alias, nunc minus illis, quæ simul infligebantur, plagis susseclurum videbatur? Redibat Regina piissima Norimberga ad Belgas, inque ipso itinere morbo concepto, ad Grani aquas, ut isti sic mederetur, divercit, eumque ex earum usu aliquid virium recuperasset, abiit. Venit sic ad Margaretham Austriacam, eamque Amitam, quæ pro Carolo tunc, Amitino in Belgis curabat, ut per eandem res adeo difficiles arctasque suas sublevaret. Sed spes in irritum cecidit, quod ista, quæ id facere poterat, tam aversa fuit ab Isabella, ut omnis ejus, quæ per unum sanguinem facta erat, conjunctionis immemor, cuncta eidem denegaret. Deprecabatur hæc pro hominibus, religionis suæ causa, Antwerpia, Bruxellis, Lovaniquæ, in dirum datis carcerem, & supplicio,

tam infami, quam exquisito, conficiendis: nihil vero ad literas ea istas respondi dedit; & cum, denuo sollicitata, respondisset, non sine comminatione id factum est, eoque cum imperio, uti his posthac rogationibus, si quidem Cæsarem, cui ista essent molestissima, amicam sibi habere veller, superederet. Quæ vero dum facta sunt, prior ille recruduit morbus, eoque invaluit magis, quo Isabella ipsius tristior afflictiorque erat conditio. Quod antea Aqua ista Granenses aliquid opis attulerant, eo iterum, recuperandæ valetudinis causâ, Regina piissima itura erat: veniamque ejus profectionis cum precibus rogasset omnibus, repulsam tulit, qua de causâ alia, sed minus valentia morbo isti medicamenta opponerentur. Sic arte ista superior ille fuit, ipsaque Matrona Serenissima langore ac dolore perpetuo confecta, ad hæc, quæ futura esse videbantur, se præparavit diligentius, ac tota mente ad Deum solum conversâ, his, quorum injuriis sic læsa & labefactata esset, ignovit liberaliter, ac alios, eosque in se meliores, curarum, & precum, pro Dei auxiliis & pace impetrandis, socios addidit. Crevit his factis ipsa fiducia, quam sacro sancto, non alia, quam Christus ipse moriturus voluerat, ratione, sumto epulo, tanto crexit studiosius, quanto quidem adversus istos, qui instabant, ultimos insultus, paratius erat dimicandum. Mors enim, omnibus per naturam formidolosa & horribilis imminebat, sed ipsa antequam manus intentaret, victa erat. Magis nunc autem pro fide ac religione pugnandum erat, cujus etiam pie servatæ tale nunc specimen editum est, quale omnibus esse posset exemplo. Submiserat in hoc periculo suorum quosdam Margaretha, quos ad hoc, quod agendum erat, negotium idoneos fore, putabat, uti per eos Isabella, ad hunc, abs quo discesserat, coctum, adhibitis argumentis, reduceretur. Atque isti ut ne officio suo deessent, nunc minis, nunc adhortationibus, nunc persuasionebus adoriebantur egrotam: quæ vero, cum ista prævidisset, obfirmato fortique animo insultus susceptus istos, ac tacendo magis, quam respondendo & disceptando, superior facta est. Non nihil isti se effecisse putabant, si moritura, more suo, artus inungerent, eamque, sic delibutam, fero suo permitterent: ipsa vero ad se nihil ista pertinere satis gnara, hæc, quæ declinare viribus suis haud poterat, nec volens, nec probans passa est. Nihilo tamen fecius ista, ad nostros, si quid monerent, lubens conversâ est: quos quidem audivit, quibus respondit, ac fidem firmavit, se cum Christo, Servatore suo, perpetuo esse facturam. Cumque tandem linguæ usus deficeret, signis tamen animi religiosissimi sensâ exposuit, atque sic, die XIX Januarii, a. 1525, eidem animam suam, omni meta mortis sopito, nondum annos nata 24, reddidit tranquillissima. Sic, quæ meliori fortuna erat dignissima, ab omnibus, imo & maxime sibi necessariis, ipsisque imperiis, terris, titulis, honoribus, insignibus ac opibus destituta, si Christum, atque cum eodem ipsius regna obtineret retineretque, satis habuit. Vide apud Spalatinum, in Annalibus, literas, ab ipso Christiano Rege ad Lutherum, Schwinardix, in Morinis, humanissime atque amicissime scriptas. Accedit altera ex matronis Serenissimis, sanguine item orta regio, & Saxonibus materno genere illigata, ELISABETHA, Joachimi I. Elect. Brandenburgici, uxor sanctissima, sed multis, religionis causâ periculis casibusque obnoxia. Patrem hæc habebat Johannem, Regem in Septentrionibus potentissimum, Matrem Christianam, Ernesti, Elect. Saxonix, filiam, Fratrem Christianum, Regem, Patriamque Isabellam, de quibus mentionem paulo ante fecimus. Hæc, defuncta malis ac ærumnis omnibus, nunc e vivis excefferat: ista posthac eundem campam ingressa est, in quo fidei Deo confirmata, tot factis contentionebus atque insultibus, rarissima edenda erant specimina. Altera maritum exilii sui habebat ducem atque comitem indivulsam: altera mariti supplicia, non merita, effugitura, sponte sua profectionem miseram istam suscepit, eo felicitior, quod, demum restituta, cum suis rursus vivere morique potuit. Nupta hæc erat Elisabetha anno jam 1502. Joachimo, cui ab eloquentia nomen factum erat Nestoris,

ris, illudque in vigesimum sextum ita continuatum fuit matrimonium, ut sine offensione conjuges viverent, atque ex isto utriusque sexus soboles exoptatissima procrearetur. Intervenit autem his rebus tam secundis talis calamitas, quæ primo suspiciones, hinc emulationes ac diffidia, tandemque iras concitaret istas, per quas animorum illud atque voluntatum vinculum profusus disruptum est. Veluti enim ita comparata plerumque res est, ut error veritati, veritasque errori sese opponat, alteraque pars nolit cedere, ac altera non possit: ita & Joachimus, quæ antiquiora esse sibi persuadebat, unice amplexus, in Elisabetham, partes meliores, certioraque fidei suæ fundamenta & argumenta tutantem, primum offensiore, ac deinde tam inimico esse coepit animo, ut ea, si Deo ac veritati obsequi, & salva esse veller, ejusdem non posset non mandata deserere. Hic vero, qui in Lutherum, ac omnes, qui eundem probabant, erat acerrimus, quomodo ejus pietatis, quæ in conjugate erat, astimator æquus esse poterat? Quare ut eam vel frangeret, vel corrigeret, omni opera, foederibus, quæ sancte olim facta erant, susque deque habitis, est connixus. Cognoverat ea, inficio marito, doctrinam puriorem, cognitamque amabat: utque beneficiorum omnium, a Christo destinatarum, summam obtineret, integro etiam ejusdem epulo refici tandem voluit, & resecta, fructum ejus mira constantia & virtute probavit. Quod igitur cum Joachimus rescivisset, tantum bilis, quantum poterat, concepit, omne illud in Elisabetham, nisi mentem mutaret suam, effusus. Resciverat vero illud, quod mireris, per filiam, Matri cognominem: quæ ipsa, Patri soli dedita, sed postea, mente immutata, ad viam conversâ meliorem, tunc eadem invidiose criminari, idque factum, speculatrix curiosa, prodere, non dubitavit. Iste igitur, non quæ ageret, sed quomodo iræ parentaret suæ, cogitans, in locis ab omni hominum conspectu remotis, maronam, ut vinceret, serenissimam custodiendam decrevit, imo *immurare* constituit. Vid. Seckend. H. L. L. II. §. 42. p. 122. Atque ipsa moris ingeniique non ignara mariti, hanc evitare, quam subire tempestatem, satius esse cum duceret, fugam meditata, Berolino, insectis securisque inimicis, excessit feliciter, inque portum, sed non sine labore multo & periculo, ex hieme ista, pervenit. Uno famulo, unaque virgine stipata iter hoc ingressa est, curru vecta lacero prope ac inhabili: qui etiam cum dissolutus deinde hæsitaret, fasciam ipsa detraxisse capiti, & concerta utcumque colligasse dicitur. Vid. l. c. Consilia fratrem Christianum, Regem Daniam, opemque suam ad rem contulisse, non est dubium: qui et eidem in finibus Marchiæ, una cum Johanne Dolzigio, Equite & Elect. Sax. Marefchallo, additit, imo & exul ipse istius exilii comes fuit, omnesque præsentia sua, ærumnas valde imminuit. Sic proxima inde via Torgaviam itum ventumque est; neque tamen, qua erat Elisabetha modestia & verecundia, eo cum venisset, nisi Avunculi veniam, impetrasset, urbem voluit ingredi. Itaque per Benedictum Pauli, Consiliarium Electoris, & Antecessorem Wittebergensem, oratorem, precibus hoc submissis, ut sedem fessa, utque vitæ suæ necessaria præberet propitius, rogavit. Ac tamen sperare hic posset optime, tamen hac saltem conditione id impetrare voluit, si citra incommodum & molestiam, quod vellet, fieri posset, alias, quodcumque iter fortuna sibi aperuisset, illud initura. Annuit vero illis Princeps mitissimus suorumque amantissimus; inque fidem ipsam, quam volebat, præsentibus Johanne Friderico, Electoratus hærede, & Francisco, Duce Brunsvicensi, recepta, atque tecta sic & munita, omnis expertis discriminis, bene sic latuit, beneque vixit. Fuit ipsa cum hoc fortunæ suæ flatore optimo donec in vivis erat, & cum fatum eundem Anno 1532. Sweeney, suum corripere, sola, ex tot necessariis, ipsa animam agenti præsto fuit, testis, quam pie, & nomine suo digne mortuus esset, verissima. Vid. Busta Sax. B. Haufenii. Quo factio non minus ab Filio Serenissimo, ejus Successore, bene est habitata; & cum ipsa potissimum Lichtenburgi moraretur, haud ita Wittebergam etiam

exturrendi defuit occasio, cui intenta, ut animum, qui religioni semel puriori adieverat, opibus istis instrueret magis arque exornaret diviniotibus, identidem Lutherum & sicutavit, & aliquando ab causam istam, ultra tres menses in domo illius se continuit. E vivis interim, A. 1535. Joachimus ille I. exceperat, omnique Elisabetha cura exempta, commode cum filio Electore Brandenburgico esse poterat, sed cum niduli istius, tum altoris sui studiosissima, ibidem mansit, annoque demum 1546, rebus in Saxonia quodammodo jam inclinatis, ne cui molesta foret, ac se ipsam injuriis belli exponeret, antiquos lares repetiit. Atque suis sibi que sic reddita, & ab omni hostium insultu secunda, illud vitæ reliquum, quod Deus concesserat O. M. preces inter & sacra religiosissime peregit, ipsaque hæc vana & caduca, tamenti maxima esse viderentur, eo magis contempsit, quo propius ad coelestem illam vitam admota est, cui morte beatissima, A. 1555, vindicabatur. Accedit tertia, CATHARINA Megapolitana, Henrici Pii, Saxonie Ducis, uxor piissima, quæ, licet non sine tergiversatione primo ad has se partes applicuisset, rebus tamen bene gestis, nulli, cui vel laus maxima debeatur, inferior fuit, aut posterior, istæ, disciplinæ sanctioris causâ, perpessa sunt indigna multa; hæc tacitas magis ac latentes experta inimicitias, quam apertas, non tamen ab omni absuit calamitate, & quanta potuit, ex ipsis injuriis ac malis, bona elicit. Talis ipsa fuit, qualem eam esse oportebat, per quam Alberti gens serenissima, quam Deus omnibus perpetuo felicitatibus ac honoribus florere jubeat, sustentanda erat, ac propaganda. Et hæc disciplinæ ac rituum, quibus primis annis innurita erat, ante fuit tenacissima, meliorisque via ignara, non sibi temperavit, quin etiam iisdem, qui eam inierant, acerbior aliquando esset ac infestior. Non obscure hoc Johannes Fridericus, Princeps paternæ virtutis & constantiæ æmulus, ad literas ejusdem, d. 12 May, A. 1525, manu filie Sibyllæ scriptas, respondens, innuit: *Nunquam sufficientes gratias agere se Deo posse, quod Ducissam ad verbum suum divinum, miranda operatione adduxisset, & ex persecutrice, ut ex Saulo Paulum, talem eam fecisset, quæ nunc constanter verbum Dei profiteatur.* Seckend. H. L. L. I. §. cx. pag. 181. Cum ipsius matrimonii statim initii initia ærumnarum facta sunt, & qui in coelibatu, sineque prole mansisset Henricum volebat Georgius frater, ægre propemodum ferebat, spem ita sibi accisam esse, istius ditiones, contractas licet, ac in angustum valde adductas, obtinendi. Vid. B. Haufenii Vita Henrici. Nihil equidem nuptiis istis fuit solennius, nihilque magnificentius, atque ita ludiera feriis, & seria ludicris fuerunt mixta, ut Freibergæ Regum esse castra instructa viderentur, inque ipsis templis foris, arce, & curia gratulantium & amice certantium & comestantium voces penitus perstreperent: sed & hæc deinde rerum facies multum est commutata. Georg. Spalatin. de Liberis Alberti, in Oper. Mencken. p. 2145. Qui soli sufficiebant Henrico reditus, nunc, in partes distrahendi, attenuati videbantur: cum vero & numerosior, Dei beneficio, convenisset soboles, ægerrime hanc isti familiam Serenissimam rutabantur. Qua de causa tacita primo coorta est Catharinæ indignatio; hinc querelæ, quod, in herciscendis rebus ac provinciis, Frater fuisset iniquior, omnemque sibi solus, præter parvulam istam portionem, marito destinatam, terras asseruisset. Ille contra, nescio quale, prodigialitatis probum objectabat, quod vero magis ad similitudines confirmandas, quam sublevandas angustias facere poterat. Quæ dum agebantur, ipsius Lutheri intervenit, de abolendis, qui adhæserant religioni, navis, studium, quod æque Catharinam, ac Georgium offendit primum, postea verò tantopere ab ista probatum est, ut nemo illi faveret magis, nemoque esset amior. Pronis, quod antea fuerat averfata, auribus ea nunc verbum accipiebat: idque sibi obscurius ab monachis quibusdam, Dominico & Stephano, Beyeris, Chemnicensibus, Johanne Laurentio, & Georgio Schumanno, concionatore aulico, traderetur, insignem tamen illud in Catharina lucem accendit, quæ quidem ita latitare haud poterat,

rat,

rat, quin splendor ejus erumperet, ac aliis etiam affulgeret nitidius. Sic prima hic Evangelii schola in aula Henrici aperta est. Amplexa illud hera erat, perque eam illud ad ministras perveniebat nobiles, tamque sedebat alte, ut in his Drachwitia, Olsnitia, & Feilitschia, demigrare ex principali mallent curia, quam veritatem, semel, ex scriptis præcipue Lutheri, acceptam, deserere. Eas sibi, quas habebat fidelissimas, e sinu & complexu eripi Catharina ferebat ægerrime, quod aliorum fides erat dubia, quorundam vero apertæ inimicitia, in quibus, quasi perpetui custodes, Wolfius Stehlinus, & Rudolphus de Büнау omnes ejusdem actiones, accuratissime & observabant, & criminose infectantes, ad Georgium deferebant. Noverat hæc ipsa, & prudenter diffimulabat, sed parata tamen subire potius mala & indigna omnia, quam ab his, quæ firma & fixa erant, ulla ratione discedere. Nec absuit ab eadem omne periculum; & si quidem ipsa non directis pereretur insultibus, rectis tamen exposita infidiis, per latus eorum pungebatur, quos ante concionantes audiverat libenter, quod reliquis amotis omnibus, solus Schumannus superabat. In quo vero discrimine nunquam ipsa sobolis suæ curam omisit, tali fidei fundamento in illa substructo, quod stabile in istis moribus, ac immortum esset: quæ matris etiam sanctissimæ præcepta pariter & exempla conspexit semper propius, ac imitata est. Nulla scilicet cura nec potior, nec utilior est, quam quæ in liberis bene educandis adhibetur; sed Catharina cum ipsius hæc diffusior esset sollicitudo, eo magis ea distinebatur. Principes juventutis Rivio formandi dabantur, magistro ea in re versatissimo, quo etiam ille tunc labore fideliter defunctus est. Augustus, filius natus minimus, ad pacis sese artes atque opera applicuit; ante eum geniti ad profectiones acceperunt Martias: & Severinus quidem, qui primas hic fere obtinebat, Oeniponte postea educatus & mortuus est: & quoniam maxima ejus erat expectatio, eumque, propter virtutem, sibi generum Ferdinandus, Rex vicinus, destinaverat, ingens illius fatum, matri præcipue, vulnus inflixit. Nec Mauritius minus intentam eam reddidit, ad partis alterius Principes ablegatus: quod non temere timebat mater, ne ille, aut Alberti Moguntini lenociniis atque blanditiis, aut Georgii patris persuasionibus & rigore, a tramite meliore averteretur. Vid. Nor. in Pauli Langnii Chron. edit. Menk. p. 89. & Freiding. Vit. Henrici. Securius esse poterat, quando idem in aula Electoris Johannis Friderici versabatur: cumque illa, in ipsa religionis causa, eos, qui incumbebant, labores, Dei potissimum fiducia levaret: tamen, & secundum hunc, istius pariter Principis multum profuit opera, quo cum per literas non modo, sed & coram familiaribus collocuta, consilia semper habuit parata, ex quibus rationes istas melius, & constituere, & cum ex voto omnia agerentur, exequi posset facilius. Aliud adjumentum Antonius atrulii Schenbergius, Equestris Decus ordinis, & magnum pietatis incrementum: qui indigne, in aula Georgii, habitus, ad salutem ex æstu illo confugit, Catharinamque luctantem suis rexit consiliis, atque Henricum, omni hesitatione interrupta, ad ea, quæ bene cæpta erant, continuanda, alacriorem reddidit. Ultimam pondus adjecit Georgii Brandenburgici auspiciis diviniis contrafacta affinitas: qui cum Aemiliam, ejus filiam natam maximam, iusto & legitimo sibi matrimonio conjunctam, domum ducturus esset, tam Catharinæ, quam ipsi Freibergeribus, illud, abiturus, inperavit, ut sine metu ac reppidatione, non magis connivente, quam jubente Domino, sacra, ex instituto Christi, obirentur. Solus itaque his rebus non sufficiebat Schumannus; ne quid igitur desideraretur, Jacobus Schenckius, rogatu Henrici, ab Electore Witteberga, missus est, qui auctoritate & sumptibus Catharinæ Doctores Theologi honoribus auctus, omni tunc boni Pastoris officio functus est. Emendanda & ordinanda sacra erant, ac ipse adfuit: dispensanda rite erant mysteria, quod ipse fecit sedulo: tradenda & exponenda publicæ sacræ erant literæ, & ipse ex posuit. Qui vero eum ad alia deinde, quæ minus fieri decebat, con-

versus

versus esset, abitu necessario urbem hanc reliquit, ipsaque Catharina, eorum, quæ recte iste fecerat memor, ut potius ille, qui dimissus erat, maneret, videtur maluisse. Seckend. H. L. L. III. §. 57. Sic igitur Freiberga, vere libera facta, gaudia sua & repetiit & repetit, eaque isti Heroïnæ imputatlibenter, quod etiam ut fiat, idem Autor perillustri L. I. §. 110. p. 181. serio monuit: *Fatendum itaque est, inquit, uxori Heinrici, post Deum, maxime deberi studium purioris doctrinæ, marito tandem implantatum.* Servet Deus O. M. sua hæc nobis munera sincera atque illibata: mentes ita omnium convertat, ut inde modo salutem esse cognoscant, utque eius inde præsidia petant, iisque instructi ferventur. Si qui nocere velint, eorum iras & consilia cohibeat, ne noceant, nos autem, tecti, Deo, Principi ac legibus obediamus, & bene pariter vivendo ac moriendo, doctrinæ nostræ sanctitatem comprobemus. Ipsam Catharinam, tot laboribus hæctenus exercitam, Deus ita quieti asseruit honestissimæ; vidit ipsa rem sacram penitus his terris restitutam; domesticam multis modis locupletatam, honoribusque ornatam omnibus; Filios Electorum dignitate, quæ regio par est fastigii, insignes: & si quid adversi accidisset, ita doluit, ut gratiæ divinæ, toties cognitæ, una recordaretur. Ipsa primo, fortunarum mariti sociæ, Dredæ morata est, & quandoque Freibergam excurrit: de hac ipsa, etsi locum mutasset, semper propitiâ cogitavit, & si quid eam vellet, subinde per literas illud monuit. Torgaviam vero postrema ætate, urbem situ amoenissimam, arce clarissimam, vortoque suo maxime accommodatam, sedem sibi elegit. Cupido eam aliquando incensit ipsius videndæ Wittenbergæ, unde lux ea venerat, per quam ipsa ducta, eo accesserat, ut non opinaretur, sed pro certo haberet, se omnia divina recte sperare posse. Venit, quod Cracovius in Ephemeride annotavit, usâ vitreo curru, viditque & rediit, atque hæc etiam relaxata est. Hic omnibus, quæ hominum sunt, curis, quasi defuncta, divina, tam largiter in se collata fideli memoria beneficia repetiit; hic mentem, sola, omni perturbatione vocuam, Deo dedit soli; hic legere, audire, meditari, ac peragere solebat, quæ ad munera illa diviniora consequenda facerent: & quo propius ad suam ipsâ spem admovebatur, eo lætius & paratius Heri istius æterni ac summi, cui tamdiu servierat, iussa præstolabatur. Qui igitur, cum veller, eam, non tam morbis, quam ætate fractam, morte placidissima, evocavit, ipsamque, die VI. Junii, anni a nato Christo 1561. ætatis 83. cum beatis mentibus, nunquam interituri participem fecit gaudii, quæ, in tam sublimi gradu posita, tot, in vita diuturniore, ærumnas exhaustærat. Anno nondum ante, quam ex ea excederet, hæc ipsi contingebat felicitas, ut nepotulus, Christianus, Torgæ natus, cumque eo spes omnis gentis hujus Saxonum inclutissimæ in sinum & complexum eius veniret: in ipsa vero morte tanta sui Servatoris optimi fiducia erecta est, ut non secus, quam lappaceum caput vesti, adhærescere ipsi vellet, & suo exemplo, idem pietatis fideique & conjunctionis in filio Serenissimo, Augusto, desiderium accenderet. Spectat hoc etiam ad alios, quibus non tam hæc, quam ea, quæ secutura, curæ cordique vita est. Iuo & nos, his imbuti cogitationibus, iisdem solatiis, quæ instant, ac subinde cruciant, tristitia, leniemus; ista vero, dum suppetit, sic utemur, ut ne officio, quod ipsa iungit, vel senes, unquam defuisse videamur. Idcirco cum quidam juvenes nostri boni, ingenui, literatique, & per hunc annum, in cathedra, periculum qualiscumque eloquentiæ facturi, sisti cupiant, adsumus, atque ex Sapientum dictis porro illis differendi materiam proponimus. In hoc potius, quam in alio quodam illos campo exerceri congruum magis esse existimem; quoniam reliqua animos rerum peritiores occupant, sed morum præcepta hæc ætas percipere & possit facilius, & sane debeat.

Aristippus

- Aristippus*: Philosophiæ donum est, posse cum omnibus fidenter conversari.
Job. Jac. Schubartus, Wegesartensf.
- Socrates*: Juvenum virtus est: nihil nimis.
Job. Godofr. Beckerus, Nauendorfsf.
- Antisthenes*: Inimicorum filii delicate vivant
Paulus Weinboldus, Kleinbartmannsd.
- Carneades*: Nisi Chrysiippus fuisset, non ego essem.
Job. Godofr. Fritschius, Mobornensf.
- Anacharsis*: Vitis uvas tres fert, primam voluptatis, alteram ebrietatis, tertiam meroris.
Job. Paulus Bilitz, Mittelsaidensf.
- Pyrrhon*: Perdifficile est hominem penitus exuere.
Gottlob Hieronymus Wægerus, Freiberg.
- Heraclitus*: Contumeliam extinguere oportet magis, quam incendium.
Job. Godofr. Hainius, Kœnigsteimensf., bene jam suo functus officio, nunc dignus Academia civis.
- Anaxagoras, digitum in cœlum intendens*: mihi vero, *inquit*, patriæ cura, & quidem summa.
Christian Gotbofr. Hofmannus, Brandensf.
- Epicurus*: Honestè vivere optimum.
Job. Christian. Leuschnerus, Galent.
- Empedocles*: Agrigentini deliciis quidem ita quotidie se dedunt, quasi postridie essent morituri; domos vero ita ædificant, quasi perpetuo victuri.
Job. Fridericus Clausius, Vorbergensf.
- Xenocrates* hoc subinde *Platonis* audiebat: Xenocrates, Gratiis sacra facito.
Job. Georgius Lutherus, Freiberg.
- Theophrastus*: Summus pretiosissimus tempus est.
Carolus Gottlob Hauckius, Freiberg.
- Lycon*: Ipsi se accusant, qui maximo voto non corrigendam amplius pœnitentiam indicant.
Job. Michael. Lormannus, Freiberg.
- Mimnermus*: Ad breve tempus floribus inventicis oblectamur,
Job. Christoph. Lippmannus, Frauenstein.
- Cleantes*: Quod timidus sum, ideo parum pecco.
Job. Godofr. Wincklerus, Freiberg.
- Pythagoras*: Ita conversandum, ut ne ex amicis inimicos, sed ex inimicis amicos faciamus.
Job. Christianus Schubartus, Nauendorf.

Diogene:

- Diogenes*: Bonus vir imago deorum.
Adamus Beyerus, Bertboldin.
- Metrocles*: Nocent divitiarum, nisi quis digne utatur.
Abrahamus Beyerus, Bertbold.
- Zeno*: Non si magnum fuerit, bonum erit, sed magnum, si bonum.
Job. Gottlob. Kolbe, Frauenstein,
- Demetrius*: Juvenes oportet domi quidem parentes, in itineribus obvios, in solitudine autem se ipsos revereri.
Job. Raymundus Frider. Janicke, Freiberg.
- Aristoteles*: Studiorum liberalium amara sunt radices, fructus autem dulces.
Frider. Gottbelf. Asterus, Freibergens.
- Bion*: Elatio profectus impedimentum.
Frider. Samuel. Schwarzenberg. Freiberg.
- Arcefilaus*: Hoc ipsum philosophiae proprium est, cuiusque rei tempus scire.
Carolus Frider. Zieglerus, Voigtsdorf.
- Plato*: Praclarum quiddam est veritas atque durabile, verum, id persuadere, non facile videtur.
David. Gottlob. Burcardus, Groshartmannsd.
- Metrodorus*: Liberi amorem pariunt: *Τέτρα πόνος.*
Balthaf. Henric. Heberus, Freiberg.
- Pofidippus*: Liberi dolores pariunt: *Τέτρα πόνοι.*
Job. Gottlib. Schmiedius Hilbersdorf.
- Callimachus*: Nec prosperitas, sine virtute, potest juvare homines,
Godofr. Benjamin Hungerus, Freiberg.
- Eventus*: Omne, quod ex necessitate fit, opus, molestum est.
Jobann. Sigismundus Henrici, Offitiens.

Seneca, Epist. IV.

Persevera, ut capisti, & quantum potes; propera: quo diutius frui emendato animo & composito possis. Frueris quidem etiam, dum componis, etiam dum emendas: alia tamen illa voluptas est, quae percipitur ex contemplatione mentis ab omni labe pura & splendide.

